

Проф. др Георгиос Нектариос Лоис*

Хеленски Отворени Универзитет, Патра

Универзитет Сингидунум, Београд

НЕКАНОНСКО ПРОГЛАШЕЊЕ АУТОКЕФАЛНОСТИ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ ГРЧКЕ (1833) : ПОЛИТИЧКЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ КРАЉА ОТОНА И ДИПЛОМАТИЈА ВЕЛИКИХ СИЛА

Апстракт: Након ослобођења Грчке, снажно мешање државне власти и великих сила, нарочито Енглеске и Француске, довело је 1833. до једностраног и неканонског проглашења аутокефалије Православне цркве Грчке. Уставни акт није решио црквене проблеме, већ је Цркву потчинио држави, прекинуо њене везе са Васељенском патријаршијом и отворио простор за прозелитизам, прогоне, затварање манастира и конфискацију имовине. Сукоб Икономоса и Фармакидиса изразио је шири судар канонског предања и политичке инструментализације Цркве, чије су последице дуго ограничавале њену духовну и институционалну аутономију.

Кључне речи: Васељенска патријаршија, Православна црква Грчке, Аутокефалија 1833., Фармакидис, Икономос, краљ Отон, Енглеска, Француска, Русија.

*

Отоново намесништво и спор између Теоклита Фармакидиса и Константина Икономоса

Након убиства Јоаниса Каподистријаса, првог гувернера Грчке, 27 септембра 1831. године, велике силе су закључиле споразум са Баварском којом је за владара новоосноване грчке државе¹ одређен осамнаестогодишњи другорођени син баварског краља Лудвига I, Otto

* lois.georgios@ac.eap.gr; ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8061-6811>

¹ Области које су сачињавале новоосновану грчку државу биле су Пелопонез, Кикладска острва и делови Средишње Грчке, са граничном линијом која се простирала од Артског залива до северног дела Пагаситског залива, код Волоса. Те области су накнадно подељене на десет округа, четрдесет срезова и на општине или заједнице. Административну поделу државе пратила је и Црква, која је формирала десет епископија, по једну за сваки округ.

Friedrich Ludwig Wittelsbach.² Млади Отон је стигао у Грчку 18. јануара 1833. године, у пратњи трочланог регентства, које је преузело вршење државне власти до његовог пунолетства (1. јун 1835). Чланови Намесништва били су гроф Joseph von Armanseperg, који је обављао дужност председника, генерал Karl von Heidek, надлежан за војна питања, и правни професор Georg Ludwig von Maurer, одговоран за питања правосуђа, образовања и црквених послова.³ Паралелно је формирана и влада састављена од грчких политичара, која, међутим, није имала стварну могућност вршења власти. Политичке странке које су се образовале и учествовале у управљању новооснованом грчком државом биле су три: Енглеска странка, Француска странка и Руска странка, које су у значајној мери изражавале и заступале политичке и геостратешке интересе одговарајућих држава. Државно уређење које је наметнуто грчкој држави била је апсолутна монархија «милошћу Божијом - ἐλέω Θεοῦ»,⁴ која је у великој мери одредила како функционисање државе, тако и њене односе са Црквом.

По доласку у Грчку, Баварско намесништво, предвођено Мауреровим државно-црквеним схватањима, приступило је решавању црквеног питања са циљем потчињавања Цркве држави и њеног одвајања од Васељенске патријаршије. У томе је Маурер нашао савезника у Теоклиту Фармакидису,⁵ под утицајем Кораисових⁶ просветитељских идеја и противљења руском

² F. Charles, *Ορθόδοξη Εκκλησία και ελληνική Ανεξαρτησία 1821–1852*, ο.π., 131.

³ Σ. Σαχπελίδης, «Το Αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Ελλάδος και ο Κωνσταντίνος Οικονόμου», ο.π., 26. F. Charles, *Ορθόδοξη Εκκλησία και ελληνική Ανεξαρτησία 1821–1852*, ο.π., 122–123.

⁴ Γιώργος Καραγιάννης, *Εκκλησία και κράτος 1833–1997: Ιστορική επισκόπηση των σχέσεών τους*, εκδ. Το Ποντίκι, Αθήνα 1997, 10. Αριστείδης Πανώτης, *Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας*, τ. Β', Αθήνα 2009, 527. Χρήστος Γιανναράς, *Ορθοδοξία και Δύση στην Νεότερη Ελλάδα*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2006, 252.

⁵ Теоклит Фармакидис (1784–1860), рођен у Никеји код Ларисе, образовао се у Цариграду, Кидонијама, Јашију и Букурешту, где је усвојио идеје Просветитељства и Кораиса. Као клирик, педагог, преводилац и издавач развио је значајну просветну и публицистичку делатност, нарочито у Бечу. Учествовао је у Грчком устанку и политичком животу нове државе, а после 1831. сарађивао са Баварским намесништвом и Маурером. Имао је кључну улогу у проглашењу аутокефалије Цркве Грчке 1833. године, као секретар Светог синода и професор Богословске школе. Θεόκλητος Фарμακίδης, *Απολογία* (β' έκδοση «αμετάβλητος»), εν Αθήναις, 1840, 6–12. Δημήτριος Μπαλάνος, *Θεόκλητος Фарμακίδης (1784–1860): Λόγος λεχθείς κατ' εντολήν της Συνκλητήτου, εν τη μεγάλη αιθούση των τελετών του Πανεπιστημίου τη 30ή Ιανουαρίου 1933*, εν Αθήναις 1933, 1–19.

⁶ Адамантиос Кораис (1748–1833), учен у оквиру Новог грчког Просветитељства, рођен је у Смирни, студирао је у Грчкој и иностранству и био је дубоко под утицајем Француске револуције. Био је главни представник европског Просветитељства у грчким крајевима и залагао се за стварање нове грчке националне државе, одвојене од византијске прошлости. Сматрао је да Црква слободних грчких области не треба

утицају. Фармакидис је заступао став да Црква независне грчке државе мора бити независна и аутономна, по узору на руски модел Петра Великог.

Краљевским указом од 15. марта 1833. године образована је законодавно-припремна комисија, под председништвом Спиридона Трикуписа, у којој су већину чинили световњаци.⁷ Њен рад, снажно обележен ставовима Фармакидиса, довео је до одлука протестантског и неканонског карактера. На састанку архијереја у Нафплију, 15. јула 1833. године⁸ под притиском баварског Намесништва, донета је одлука о проглашењу аутокефалности Цркве Грчке, без претходне сагласности Васељенске патријаршије.

Указом од **23. јула 1833.** године проглашена је независност Грчке цркве - **Διακήρυξις περί τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας»,**⁹ уз очување само догматског јединства са осталим православним Црквама. Црквом је управљао Свети синод под надзором краља Отона, римокатолика, док су његове одлуке добијале снагу тек краљевским одобрењем.¹⁰ Заклетва чланова Синода положена је 27. јула 1833. године, а Русија је једина од великих сила одбила да призна овај неканонски чин.¹¹ Последице су биле дубока зависност Цркве од државе, изолација од Патријаршије, јачање прозелитизма, прогон противника власти, укидање око 400 манастира и конфискација њихове имовине.

Проглашење аутокефалности Цркве Грчке изазвало је оштре реакције и поделило грчко друштво на присталице и противнике те одлуке. Противници су сматрали да Црква не сме бити потчињена државној власти и да се црквено питање мора решавати канонским путем, у договору са Васељенском патријаршијом. Најзначајнији представник овог става био је Константинос Икономос - Κωνσταντίνος Οικονόμου, о εξ Οικονόμων.¹²

да буде подређена Васељенској патријаршији, већ да се управља синодално и да буде подређена државној власти, по узору на Руску цркву, у којој је увек постојао краљевски Комесар на заседањима Светог Синода.

⁷ Ф.Е.К. 11/31 Μαρτίου 1833.

⁸ Κωνσταντίνος Οικονόμος (ο εξ Οικονόμων), *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα, Αθήναι 1862–1866*, т. В', σ. 175.

⁹ Ф.Е.К. 23/01-08-1833

¹⁰ Члан 2: «Ἡ ὑπερτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία ἐναπόκειται, ὑπὸ τὴν τοῦ Βασιλέως κυριαρχίαν, εἰς χεῖρας Συνόδου διαρκοῦς, φεροῦσης τὸ ὄνομα “Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος”». Члан 6: «Εἰς τὴν Σύνοδον παρευρίσκεται εἰς βασιλικὸς ἐπίτροπος, διοριζόμενος καὶ αὐτός, καθὼς καὶ ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνόδου, παρὰ τοῦ Βασιλέως· οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι τοῦ γραφείου διορίζονται ἀπ' εὐθείας παρὰ τῆς Συνόδου καὶ ἐπικυροῦνται παρὰ τῆς Κυβερνήσεως». Ф.Е.К. 23/01-08-1833.

¹¹ Κωνσταντίνος Οικονόμος (ο εξ Οικονόμων), *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα, Αθήναι 1862–1866*, т. В', σ. 186.

¹² Константинос Икономос (1780–1857), рођен у Тесалији, образовао се у Амбелакији, рано је рукоположен и стекао титулу „Економ“. Због сумње у учешће у побуни против Али-паше био је затваран, а потом је, по савету патријарха Григорија

Присталице просветитељских идеја подржавале су аутокефалност Цркве и начин на који је она проглашена, тумачећи је као природно право слободног грчког народа. Главни представник ове струје био је Теоклит Фармакидис. Неслагање између њега и Икономоса убрзо је прерасло у лични, али и политички сукоб, који је одражавао ширу поделу у грчком друштву између проруских и проенглеских оријентација.¹³

Константинос Икономос стигао је у Нафплио годину дана после проглашења аутокефалије, иако се црквеним питањем бавио већ од 1830. године. У свом „Пројекту“ од десет тачака, упућеном најпре Васељенском патријарху, а потом и министру Јакову Ризу Нерулосу,¹⁴ заступао је аутономију Цркве Грчке, али искључиво уз сагласност Васељенске патријаршије. Начин проглашења аутокефалије сматрао је произвољним и пучистичким, јер су у њега уведени политички интереси страни канонском поретку због чега је тај дан назвао «проклетим и злокобним - ἀποφράδα καὶ ἀρχέκακον».¹⁵ Према Икономосу, само је Мајка Црква, у складу са светим канонима и Предањем, могла признати независност једне помесне Цркве; зато ни аутокефалију ни Свети синод није сматрао канонским.

Још један проблем који је настао оваквим начином проглашења аутокефалност Грчке Цркве, по Иконому, био је потчињавање Цркве државној власти. Иконому је у самом начину организације и функционисања аутокефалне Грчке Цркве видео неканонски поредак. Наиме, сходно канонима, политичка власт нема никакво право да се меша у унутрашња питања Цркве, било да су она теолошке или административне природе. По Иконому, Црква је духовна институција усмерена ка небеском, и због тога не може бити потчињена световној, «земаљској» власти. Црква поштује државу и даје јој што јој припада, у складу са изреком: «Подајте, дакле, ћесарево ћесару, и Божје Богу».¹⁶ Држава и Црква имају заједнички именитељ – човека; због тога држава не треба да влада над Црквом, већ да је штити. Поред тога, он је тврдио да неканонски чин Грчке Цркве, која се самовољно одвојила од Мајке Цркве и формирала аутокефалну Цркву, носи ризике раздора и за друге православне Цркве.¹⁷ Поред Иконома, било је

У, боравио у Серу, Солуну и Смирни, где је предавао грчку филологију и црквене науке. После затварања школе у Смирни позван је у Цариград као проповедник Велике Цркве, а уочи Устанка отишао је у Одесу. У Русији је стекао висока признања, а по повратку у Грчку 1834. оштро је протествовао против неканонске аутокефалије Цркве Грчке.

¹³ Γ. Κονιδάρης, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος*, ο.π., 242.

¹⁴ Γ. Μεταλληνός, *Ελλαδικού Αυτοκεφάλου παραλειπόμενα*, ο.π., 143. Σ. Σαχπελίδης, «Το Αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Ελλάδος και ο Κωνσταντίνος Οικονόμου», ο.π., 32.

¹⁵ Κωνσταντίνος Οικονόμος (ο εξ Οικονόμων), ο.π., τ. Γ', 492.

¹⁶ Нови Завет: Матеј, 22, 21.

¹⁷ Α. Γερομιχαλός, *Τόρσεις και διοίκησης της Εκκλησίας της Ελλάδος*, ο.π., 74.

и других архијереја који су реаговали на догађаје. Реакције су се јављале и од стране народа, у виду демонстрација, које су се одвијале од августа 1833. до маја 1848. године.¹⁸

Фармакидис је одбацивао свако мешање Васељенске патријаршије у послове аутокефалне Цркве Грчке. Сматрао је да за проглашење аутокефалије није требало тражити патријаршијску сагласност, јер је Патријарх, услед страха од губитка јурисдикције и зависности од султана, не би дао. По њему, слободна и независна држава подразумевала је и слободну Цркву, будући да Црква и држава чине једно тело.¹⁹ Зато је грчки устанак тумачио не само као политичко, већ и као црквено ослобођење од Патријаршије. Фармакидис је сматрао да Црква Грчке треба да поступа у складу са независном државом, а не да од Васељенске патријаршије тражи признање аутокефалије, будући да је Патријаршија била под османском политичком влашћу.²⁰ Своје ставове заснивао је на руском моделу из доба Петра Великог, када је 1721. године, вољом државне власти и без одобрења Васељенске патријаршије, основан Свети правитељствујући синод Руске цркве.²¹

Интервенције великих сила по питању аутокефалије Грчке Цркве

Независност Грчке Цркве од Васељенске Патријаршије није занимала само свештенство, већ и политичке личности тог времена. Намесништво, амбасадори великих сила и политичке странке одиграли су одлучујућу улогу у обликовању и развоју аутокефалности. То је био резултат сукоба великих сила, политичких интереса сваке од њих и утицаја који су имали на грчки народ и краља Отона. Велике силе су разумеле да без контроле над Црквом не могу у потпуности владати становништвом новоосноване државе, јер економска, војна и политичка контрола сама по себи није сматрана довољном.

¹⁸ Г. Караγιάννης, *Εκκλησία και κράτος 1833–1997*: о.п., 17,21. Х. Γιανναράς, *Ορθοδοξία και Δύση στην Νεότερη Ελλάδα*, о.п., 277.

¹⁹ Θεόκλητος Фармаκίδης, *Απολογία*, о.п., 13-14.

²⁰ Θεόκλητος Фармаκίδης, *Ο Συνοδικός Τόμος ή Περί αληθείας*, εν Αθήναις, 1852, 5.

²¹ Црква Русије, од свог оснивања до XVI века, административно је припадала Васељенској патријаршији. Године 1589. патријарх Константинопоља Јеремија II прогласио је Москву за Патријаршију, са првим патријархом Јовом. Признавање Руске цркве као Патријаршије потврдио је Синод Васељенске патријаршије 1593. године. Цар Русије, Петар Велики, настојећи да Цркву подреди државној власти, укинуо је Патријаршију Москве 1721. године и основао “Свети правитељствујушчи синод” (рус. Святейший Правительствующий Синод). Петар Велики је обавестио Васељенску патријаршију и затражио признавање тог чина од Васељенског патријарха, који је он и прихватио. Након тога, Петар Велики је потврдио патријарху Константинопоља да ће Руска Црква бити у непосредној комуникацији с њим ради решавања важних црквених питања. Х. Παλαδόπουλος, *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος*, т. Α', о.п., 69-70.

Први који је покренуо питање решавања црквеног питања био је тадашњи министар Црквених послова Јаков Ризос Нерулос,²² са „Извештајем“ који је поднео 19. јануара 1833. године Отону и Намесништву. Тај извештај није се поклапао са тежњама Енглеске и Намесништва.²³ Нерулос се бојао да ће се султан преко Патријарха умешати у питања слободне грчке државе те се залагао за раздвајање две Цркве, али у складу са канонима Православне Цркве. Питање независности је разматрао више политички, као грчки грађанин, него црквено. Ипак, као амбасадор Грчке у Цариграду, дао је кључан допринос обнови црквених односа Грчке са Васељенском Патријаршиом.

Важна личност у проглашењу аутокефалије био је Спиридон Трикупис, присталица енглеске странке, који је захваљујући свом реторичком таленту могао да утиче на Намесништво. Његова блиска веза са британском политиком произилазила је из студија у Енглеској, службовања као секретар енглеског конзулата и пријатељских односа са лордом Guilford. Као ревански присталица енглеске странке у Грчкој, Трикупис је сматрао посебно опасним руски утицај и настојао је да га ограничи међу Грцима. Енглеска странка је тежила да сузбије утицај руске странке у Грчкој. За постизање тог циља окренуо се против монаха, које је сматрао присталицама руског цара. Слабење монаштва у Грчкој спроведено је уз помоћ Намесништва кроз три одредбе усмерене против манастира: 25. септембра 1833. године, указ «ο манастирима у Краљевини - *περὶ ἐν τῇ Βασιλείῳ Μοναστηρίων*», којим се предвиђало распуштање манастира; 9. марта 1834. године, распуштање осамнаест женских манастира; и коначно 8. маја 1834. године, конфискација манастирске имовине за формирање Црквеног фонда.²⁴

Из горе наведеног можемо разумети и разлог зашто је место председника Комисије од 15. марта 1833. године, чији је циљ био прикупљање података о црквеним проблемима Грчке цркве и њихово решавање, преузео Трикупис, а не Нерулос, који је смењен са места Министра црквених послова 12. фебруара 1833. године и на то место је ступио Трикупис.²⁵ Енглеска је била заинтересована за аутокефалију Грчке Цркве јер је то аутоматски значило и ограничење њеног деловања на границе мале државе Краљевине Грчке и прекид односа са Васељенском Патријаршијом и остатком грчког света.

²² Јаков Ризос Нерулос био је фанариотски племић, члан Филолике друштва, са богатом политичком активношћу и запаженим књижевним делом. Суочавао се са Васељенским Патријархом Григоријем V због анатеме која је изречена против чланова Револуције, као и против каснијих патријараха који су, под притиском и контролом султана, заузимали став супротан ослободилачком покрету. Γ. Μεταλληνός, *Ελλαδικού Αυτοκεφάλου παραλειπόμενα*, ο.π., 159.

²³ Α. Πανώτης, *Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας*, т. Α', ο.п., 528, 535.

²⁴ Α. Πανώτης, *Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας*, т. Α', ο.п., 575-576.

²⁵ Κωνσταντίνος Οικονόμος (ο εξ Οικονόμων), ο.п., т. Β', 97.

Француска странка, на чијем је челу био Јован Колетис, слагала се са ставовима енглеске странке у погледу независности Цркве, јер би то довело до прекида односа између Васељенске Патријаршије и Грчке Цркве, што би боље служило интересима римокатолика, чију је заштиту у Грчкој преузела Француска.²⁶ Такође, овај потез би удаљио и Русију од грчког народа.

За разлику од других, руска странка била је више конзервативна, блиска православном предању и црквеном поретку. Она је била ближа грчким православним узорима и пружала је велику помоћ грчком народу током читавог периода ослободилачког рата. Осим тога, према Кучукаинарцијском миру од 21. јула 1774., Русија је постала заштитница интереса православних хришћана у Малој Азији и на Балкану, и могла је позитивно утицати на Патријарха у Цариграду, али и на Султана. Руски притисак на Султана постао је конкретнији након Споразума из Ункјар Искелесија од 8. јула 1833. године.²⁷ Од тада, као православна сила коју је добрим делом подржавао и православни народ Грчке, Руси су и преко самог грчког краља Отона вршили политички притисак на Порту, а што свакако није ишло у прилог политичким интересима Енглеске и Француске. «Заштитничке» силе настојале су да наруше односе између руског цара и султана, као и између Русије и православних у Османском царству, убеђујући трочлано Намесништво да прекине црквене везе Грчке са Васељенском Патријаршијом.

Русија је, већ од избора Отона за краља Грка, износила примедбе. Прво, јер је млади краљ био римокатолик, а за Русе је религија представљала основну везу између краља и народа, због чега су покушали да га убеди да прихвати православље. Друго, јер Намесништво се по питањима црквених послова држало негативно, примењујући западноевропске стандарде, што је неповољно утицало на грчку традицију и схватања Руса. Гавријел Катаказис, грчко-руског порекла, амбасадор Русије у Грчкој, преузео је питање решавања црквених послова грчке државе.²⁸ Када је Катаказис стигао у Грчку, Комитет је већ у марту био донео одлуку о проглашењу Аутокефалне Цркве Грчке. Трикупис је, доласком руског амбасадора, пожurio да убрза процес: обавестио је краља о одлуци Комитета и одмах

²⁶ Χαρίκλεια Δημακοπούλου, «Η ανακήρυξις του Αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος και ο ρόλος των Δυνάμεων», *Πρακτικά Συνεδρίου «Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εἰς Οικονόμων»*, Τσαριτσάνη, 25 Μαΐου 1996, 39-40.

²⁷ Споразум између Русије и Отоманског царства, склопљен 8. јула 1833. године. Цар Русије, Николај I, помогао је у борби између султана Махмуда II и египатског паше Мохамеда Алија, која је довела до Кјутахијског мировног Споразума 4. маја 1833. Захваљујући руској помоћи, султан је Русији уступио право да штити православне хришћане у областима Отоманског царства, право које је имала до Лондонског споразума у јулу 1827. године. Такође, султан је Русији дао право проласка кроз Босфор и Дарданеле. Πανώτης, 2007, 552-553.

²⁸ Γ. Μεταλληνός, *Ελλαδικού Αυτοκεφάλου παραλείπόμενα*, ο.π., 29.

затражио састанак архијереја ради званичног потврђивања проглашења аутокефалне Цркве. На овај начин Трикупис је претекао Катаказиса и Русију.

Проглашење Аутокефалне Цркве и формирање Светог Синода без пристанка и канонског признања од стране Васељенске Патријаршије изазвало је бес Патријарха, који је желео да прокуне Цркву Грчке. Међутим, Русија је поново, лично интервенцијом цара Николаја I, успела да га убеди да не изда анатему.²⁹ Патријарх Константин I Синајски, током чијег мандата је Аутокефална Црква Грчке једнострано проглашена, није предузео мере против Цркве Грчке, иако је знао да је чин био канонски непостојан. Но, он ће тек након свог смењивања са трона васељенског патријарха (18. августа 1834.), осудити грчку аутокефалност, називајући тај чин „не само расколничким већ и јеретичким“.³⁰ Званични дистанцирани став имали су и његови наследници. Једнострано проглашење аутокефалности Цркве Грчке створио је проблем канонског поретка и духовни раскол између Васељенске Патријаршије и Грчке цркве који је трајао седамнаест година.

Закључак

Проглашење аутокефалности Цркве Грчке 1833. године представља искључиво политички чин који је изазвао значајне проблеме у структури и функционисању канонског поретка Васељенске Цркве. Ова једнострана одлука, без пристанка и канонског признања Васељенског патријархата, представљала је кршење црквеног поретка и канона Цркве и довела је до духовне и административне зависности Грчке Цркве од државе и краља.

Баварско Намесништво, под вођством Маугер-а и уз сарадњу Фармакидиса, успоставило је систем управљања сличан протестантским моделима и руском систему Петра Великог, с циљем потчињавања Цркве политичкој власти. Политика великих сила (Енглеске, Француске и Русије), утицај политичких партија (енглеске, француске и руске) и личне амбиције политичких личности, као што је Трикупис, имале су одлучујућу улогу на ток и форму неканонског стицања аутокефалности Грчке цркве 1833. године.

Упркос доминантним политичким интересима, постојали су и супротстављени гласови, као што је глас Константина Иконома, који је заговарао да Црква треба да остане изнад политике и да је канонски поступак морао претходити ради легитимизације аутокефалије. Ова политичка сукобљавања између оних који су заговарали неопходност поштовања

²⁹ F. Charles, *Ορθόδοξη Εκκλησία και ελληνική Αυτοεξουσία 1821–1852*, ο.π., 152. Βλάσιος Φειδάς, «Η ρωσική πολιτική και το Αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Ελλάδος», *Πρακτικά συνεδρίου Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων*, Τσαριτσάνη, 25 Μαΐου 1996, 28.

³⁰ Χ. Παπαδόπουλος, *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος*, τ. Α', ο.π., 116.

црквено-канонске процедуре за стицање аутокефалности, и са друге стране оних који су у првом плану по овом питању гледали своје политичке интересе, на дневно-политичком плану кретала су се између тежње за политичком независношћу и очувања канонског поретка и духовне аутономије Цркве. Тако је и грчки народ по питању аутокефалије био подељен: једна страна је заступала канонско предање и значај улоге Васељенске Патријаршије, док је друга, под утицајем Просветитељства, подржавала идеју да самостална држава самостално проглашава и аутокефалност своје Цркве.

Ово грчко искуство из прве половине XIX вијека показује да црквена аутономија не може бити наметнута од стране државе или страних сила, већ захтева сарадњу са Мајком Црквом и поштовање канонске процедуре. Канонска начела Светог Фотија, по којима црквене границе следе политичке управе, не оправдавају потчињавање Цркве државној власти нити учешће у политичким процесима како су то тумачили грчке присталице просветитељских идеја. Грчки случај представља класичан пример неканонског поступка проглашења црквене аутокефалије под утицајем политичких власти. Но, исто тако, он остаје актуелан пример и данас потребе поштовања црквено-канонског поретка приликом проглашења црквене аутокефалности одређене области, државе или народа.

Необјављени извори:

Ф.Е.К. 11/31 Μαρτίου 1833.

Ф.Е.К. 23/1 Αυγούστου 1833.

Објављени извори:

Οικονόμος Κωνσταντίνος (ο εξ Οικονόμων), *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα*, т. Α'-Β'-Γ', Αθήναι 1862–1866.

Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος, ψηφισθέν υπό της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως στην Τροιζήνα την 4^η Μαΐου 1827.

Φαρμακίδης Θεόκλητος, *Απολογία* (β' έκδοση «αμετάβλητος»), εν Αθήναις, 1840.

Φαρμακίδης Θεόκλητος, *Ο Συνοδικός Τόμος ή Περί αληθείας*, εν Αθήναις, 1852.

Литература:

Αγγελόπουλος, Αθανάσιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία. Ιστορία των θεσμών διοικήσεως και ζωής της εκκλησίας της Ελλάδος*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2015.

Ανδρούτσος, Χρήστος, *Εκκλησία και Πολιτεία εξ απόψεως Ορθοδόξου*, εκδ. Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη, 1964.

Βλάχος, Ιερόθεος, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Εκκλησία της Ελλάδος*, Λιβαδειά - Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου, 2002.

Βλάχος, Ιερόθεος, *Τα Συνοδικά και Πατριαρχικά κείμενα: Συνοδικός Τόμος 1850 και Πατριαρχική Πράξη 1928*, εκδ. Α, Λιβαδειά - Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου, 2004.

Γερομιχαλός Αθανάσιος, *Ίδρυσις και διοίκησης της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Θεσσαλονίκη 1967

Γιανναράς, Χρήστος, *Ορθοδοξία και Δύση στην Νεότερη Ελλάδα*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2006

Δημακοπούλου, Χαρίκλεια, «Η ανακήρυξις του Αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος και ο ρόλος των Δυνάμεων, *Πρακτικά Συνεδρίου «Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων»*, Τσαριτσάνη, 25 Μαΐου 1996, σσ. 33–47.

Καραγιάννης, Γιώργος, *Εκκλησία και κράτος 1833–1997: Ιστορική επισκόπηση των σχέσεών τους*, εκδ. Το Ποντίκι, Αθήνα, 1997.

Κονιδάρης, Γεράσιμος, *Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2000.

Κονιδάρης, Γεράσιμος, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος: Από της ιδρύσεως των Εκκλησιών αυτής υπό του Αποστόλου Παύλου μέχρι σήμερον*, τ. Β΄, έκδ. Β΄, εν Αθήναις, 1970.

Κονιδάρης, Γεράσιμος, *Σταθμοί έκκλησιαστικῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι, ἀπό τοῦ Καποδιστρίου μέχρι σήμερον*, ΑΠΘ, Αθήνα, 1971.

Κουκουσάς, Βασίλειος & Βαλαῆς Διονύσιος, *Θέματα Εκκλησιαστικῆς Ιστορίας Β΄*, εκδ. Μπαρμουνάκη, Θεσσαλονίκη, 2011.

Κωνσταντινίδης, Εμμανουήλ, *Ιωάννης Καποδίστριας και η εκκλησιαστική του πολιτική*, εκδ. Αθήνα, Αθήνα, 2001.

Λόης, Αθανάσιος, «Εκκλησία της Ελλάδος: από το Αυτοκέφαλο του 1833 στον Πατριαρχικό και Συνοδικό Τόμο της 29^{ης} Ιουνίου 1850», *Zivopis, Časopis za negovanje crkvene umetnosti*, Br. 13, No. 13, Visoka škola – Akademija Srpske Pravoslavne Crkve, Beograd, 2024, str. 93-107.

Μεταλληνός, Γεώργιος, *Ελλαδικού Αυτοκεφάλου παραλειπόμενα*, έκδ. Β΄, Δόμος, Αθήνα 1989.

Μπαλάνος, Δημήτριος, *Θεόκλητος Φαρμακίδης (1784–1860): Λόγος λεχθείς κατ'ἐντολήν της Συγκλήτου, εν τη μεγάλη αιθούση των τελετών του Πανεπιστημίου τη 30ῇ Ιανουαρίου 1933*, εν Αθήναις, 1933.

Πανώτης, Αριστείδης, *Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας*, τ. Α΄, Αθήνα, 2007.

Πανώτης, Αριστείδης, *Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας*, τ. Β΄, Αθήνα, 2009.

Παπαδόπουλος, Χρυσόστομος, *Η Εκκλησία της Ελλάδος: Απ' αρχής μέχρι του 1934*, έκδ. Δ΄, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2011.

Παπαδόπουλος, Χρυσόστομος, *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος: Ίδρυσις και οργάνωσις της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος*, τ. Α΄, εν Αθήναις, 1920.

Σαχπελίδης, Στέφανος, «Το Αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Ελλάδος και ο Κωνσταντίνος Οικονόμου», *Γρηγόρος Παλαμάς*, ΝΔ΄ / 1971, ΝΕ΄ / 1972, Θεσσαλονίκη, 1972.

Στράγκας, Θεόκλητος, *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αψευδών 1817–1967*, τ. Α΄, Αθήναι, 1969.

Φειδάς, Βλάσιος, «Η ρωσική πολιτική και το Αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Ελλάδος», *Πρακτικά συνεδρίου Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων*, Τσαριτσάνη, 25 Μαΐου 1996, σσ. 19–31.

Charles, Frazee, *Ορθόδοξη Εκκλησία και ελληνική Ανεξαρτησία 1821–1852*, μετ. Ιωσήφ Ρωηλίδης, εκδ. Δόμος, Αθήνα, 1987.

Summary

Georgios Nektarios Lois

THE IRREGULAR PROCLAMATION OF AUTOCEPHALY OF THE ORTHODOX CHURCH OF GREECE (1833): POLITICAL INTERVENTIONS BY OTTO'S REGENCY AND THE DIPLOMACY OF THE GREAT POWERS

The proclamation of the Autocephaly of the Church of Greece in 1833 was a predominantly political act that created serious problems in the structure and functioning of the Church. Carried out unilaterally, without the consent or canonical recognition of the Ecumenical Patriarchate, it violated ecclesiastical order and led to the spiritual and administrative subordination of the Church to the state and the King.

The Bavarian Regency, guided by Maurer and in cooperation with Theoklitos Pharmakidis, introduced an administrative model influenced by Protestant principles and the Russian system of Peter the Great, aiming to place the Church under political authority. The policies of the Great Powers, the influence of the English, French, and Russian parties, and the ambitions of political figures such as Trikoupis decisively shaped the process.

Opposing voices, especially Konstantinos Oikonomos ex Oikonomon, argued that the Church should remain above politics and that canonical procedure had to precede any legitimization of autocephaly. The conflict revealed the tension between political independence and canonical order, dividing Greek society between defenders of ecclesiastical tradition and supporters of state-imposed independence influenced by the Enlightenment.

The events of 1833 show that ecclesiastical autonomy cannot be imposed by the state or foreign powers, but requires cooperation with the Mother Church and respect for the canons. They remain important for understanding Church–state relations in Greece and the continuing significance of ecclesiastical order and spiritual independence.